

ZYGMUNT BAUMAN: 1925'te Polonya'da doğan Bauman sırasıyla faşizmi, sosyalizmi ve kapitalizmi eleştirel bir mesafeyi koruyarak yaşamış ve hiçbir zaman bağımsız entelektüel kişiliğinden taviz vermemiştir. 1968'de Polonyadan sınır dışı edilmesinin ardından İsrail'e, oradan da Leeds Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü'nün başına geçmek üzere Britanya'ya gitmiştir. Bu görevini 1971-1990 arası sürdüren Bauman, ilk yıllardan itibaren hemen her konuda sosyolojik bakışın çerçevesini genişleten eserler vermiştir. Bauman genellemeleri seven bir yazardır; ama yöntembilim ve kavram tartışmaları yerine doğrudan toplumla ilgilenir. Eserleri bir sorun ve teşhis etrafında döner. Bu anlamda Britanya geleneğinden kopar. Göçmenliği, öncelleri K. Mannheim, A. Löwe, N. Elias gibi ona da, ampirik ve pragmatik bir geleneğin şekillendirdiği ada kültürüne dışarıdan bakma imkânı vermiştir. Ayrıca onlar gibi, hakikat ve ahlaki sosyolojiye taşır.

Bauman kültür ve iktidarın çözümlenmesine özel önem vermiş ve bu çerçevede toplum, ideolojiler, milli kimlikler, devlet, ahlaki seçim, modernizm ve postmodernizm konularını ele alarak sosyolojiye yeni bir soluk getirmiştir. Türkçede yayımlanan kitapları şunlardır: *Socialism: The Active Utopia* (1976; Sosyalizm: Aktif Ütopya, Çev. Ahmet Araşan, Heretik Yay., 2016); *Hermeneutics and Social Science* (1978; *Hermenötik ve Sosyal Bilimler*, Çev. Hüseyin Oruç, Ayrıntı Yay., 2017) *Legislators and Interpreters* (1987; *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, Çev. K. Atakay, Metis Yay., 1996); *Freedom* (1988; *Özgürlük*, Çev. Kübra Eren, Ayrıntı Yay., 2015); *Modernity and the Holocaust* (1989; *Modernite ve Holokost*, Çev. Süha Sertabiboğlu, Alfa Yay., 2016); *Thinking Sociologically* (1990; *Sosyolojik Düşünmek*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1999); *Modernity and Ambivalence* (1991; *Modernlik ve Müphemlik*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2003); *Mortality, Immortality and Other Life Strategies* (1992; *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, Çev. Nurgül Demirdöven, Ayrıntı Yay., 2000); *Postmodern Ethics* (1993; *Postmodern Etik*, Çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay., 1998); *Life in Fragments-Essays in Postmodern Morality* (1995; *Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlak Denemeleri*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2001); *Postmodernity and its Discontents* (1997; *Postmodernizm ve Hoşnutsuzlukları*, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yay., 2000); *Globalization: The Human Consequences* (1998; *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., 1999); *Work, Consumerism and the New Poor* (1998; *Çalışma, Tüketiciçilik ve Yeni Yoksul*, Çev. Ümit Öktem, Sarmal Yay., 1999); *In Search of Politics* (1999; *Siyaset Arayışı*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., 2013); *Liquid Modernity*, (2000; *Akışkan Modernite*, Çev. Sinan Okan Çavuş, Can Yay., 2017); *The Individualized Society* (2001; *Bireyselleşmiş Toplum*, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yay., 2005); *Community. Seeking Safety in an Insecure World* (2001; *Cemaatler. Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*, Çev. Nurdan Soysal, Say Yay., 2016); *Liquid Love* (2003; *Akışkan Aşk*, Çev. Işık Ergüden, Alfa Yay., 2017); *Art of Life* (2008; *Yaşam Sanatı*, Çev. Akın Sarı, Ayrıntı Yay., 2017); *Does Ethics Have a Chance in a World Consumers?* (2008; *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*, Çev. Funda Çoban, İnci Katırcı, De ki Yay., 2010); *44 Letters from the Liquid Modern World* (2010; *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*, Çev. Ahmet Söğütöğlü, Habitus Yay., 2012); *Collateral Damage: Social Inequalities in a Global Age* (2011; *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik*, Çev. F. Doruk Ergun, Say Yay., 2013); *Culture in a Liquid Modern World* (2011; *Akışkan Modern Dünyada Kültür*, Çev. Fatih Örnek, İhsan Çapçioğlu, Atf Yay., 2015); *Liquid Surveillance* (2012, David Lyon ile birlikte; *Akışkan Gözetim*, Çev. Elçin Yılmaz, Ayrıntı Yay., 2013); *This is Not a Diary* (2012; *Bu Bir Günlük Değildir*, Çev. Didem Kizen, Jaguar Yay., 2014) ve *Does the Richness of the Few Benefit Us All?* (2013; *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?*, Çev. Hakan Keser, Ayrıntı Yay., 2014). Ayrıca çok sayıda makale ve kitap eleştirisi yazmış olan Z. Bauman, *Modernity and the Holocaust* kitabıyla Amalfi Avrupa Sosyoloji ve Sosyal Bilimler Ödülü'nü almıştır. Uzun yaşamına pek çok değerli çalışmayı sığdıran Bauman, 9 Ocak 2017'de hayatını kaybetti.

STANISLAW OBIREK: 1956 yılında Polonya'da doğan Stanislaw Obirek, günümüz kültüründe din, dinler arası diyalog, Nazi soykırımının sonuçları, dinler ve kültürler arasındaki çatışmaları aşmanın yolları üzerine düşünen ve çalışan bir teolog ve kültür tarihçisidir. 1975 yılında Jagiellonian Üniversitesi'nde tiyatro okumaya başlamıştır. Aradan bir yıl geçtikten sonra Stanislaw Musiał'in etkisiyle Cizvit Tarikatı'na katılan Obirek, 2005 yılında Tarikat'tan ayrıldığını ve papazlıktan istifa ettiğini açıklamıştır. Bu kararının ardında yatan nedenleri, Andrzej Brzeziecki ve Jaroslaw Makowski'yle gerçekleştirdiği nehir söyleşiden oluşan *Przed God* [Before God, Tanrının Huzurunda] kitabında açıklamıştır. Polonya'nın önde gelen entelektüel figürlerinden biri olan Obirek'in Zygmunt Bauman'la beraber günümüz dünyasında ve bireylerin gündelik yaşamlarında maneviyatın ve dinin yerini irdeledikleri ve aralarındaki diyalogun ilk dışavurumu olan *Of God and Man* kitabı, 2013 yılında Polonya'da, 2015 yılında İngiltere'de yayımlanmıştır. Söz konusu diyalogun serpilip gelişmesini takiben, Obirek ve Bauman'ın kendi kişisel tarihlerinden yola çıkarak günümüz dünyasında hâlâ canlılığını koruyan kimlik, iyi ve kötü, seçim ve sorumluluk, insan haysiyeti gibi kavram ve ikilikleri birlikte düşünüp tartıştıkları *On the World and Ourselves* (Dünya ve Kendimize Dair) kitabı ortaya çıkmıştır. Stanislaw Obirek, Varşova Üniversitesi'nde Teoloji ve Din Çalışmaları Kürsüsü'nde ders vermektedir.

Ayrıntı: 1137
İnceleme Dizisi: 293

Dünyaya ve Kendimize Dair
Zygmunt Bauman & Stanislaw Obirek

Kitabın Özgün Adı
On the World and Ourselves

İngilizceden Çeviren
Burcu Halaç

Yayıma Hazırlayan
Selin Aktuyun

Son Okuma
Ozan K. Dil

First published in 2015 by Polity Press
© Zygmunt Bauman and Stanislaw Obirek 2015

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Anatolialit Agency aracılığıyla alınmıştır.

Kapak Fotoğrafi
Heath Korvola / UpperCut Images / Getty Images Turkey

Kapak Tasarım
Arslan Kahraman

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 33160

Birinci Basım Ocak 2018

Baskı Adedi 2000

ISBN 978-605-314-247-8
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Zygmunt Bauman & Stanislaw Obirek
Dünyaya ve Kendimize Dair
Aleksandra Jasińska-Kania'nın Katkısıyla

İNCELEME DİZİSİ
SON ÇIKAN KİTAPLAR

HARCİYORUM ÖYLEYSE VARIM
Ekonominin Gerçek Maliyeti
Philip Roscoe

KREDİOKRASİ
ve Borç Reddi Davası
Andrew Ross

ZİHİN VE DOĞA ARASINDA
Bir Psikoloji Tarihi
Roger Smith

ÖZGÜRLÜK
Zygmunt Bauman

ZAMANI YAŞAMAK
Jean Chesneaux

CAN ÇEKİŞEN İMPARATORLUK
Francis Shor

SÜREKLİ DEVRİM TEORİSİ
Eşitsiz ve Bileşik Gelişim Siyaseti
Michael Löwy

ŞİDDETSİZ DİRENİŞ
Felsefi Bir Giriş
Todd May

AYDINLAR SOSYALİZMİ
Jan Waclaw Makhayski

İLETİŞİM BİLİMLERİNİN
UNUTULMUŞ KÖKENLERİ
Der. Jacques Perriault

MODA-LOJİ
Yuniya Kawamura

MARKSİZM'İN ANLAMI
Paul D'Amato

CİNSELLİĞİN ÖNEMİ
Arzuya Yeniden Kavuşmak
Dr. Ghislaine Paris

ÇALIŞMA DÜŞÜNCESİ
John W. Budd

YORUM VE AŞIRI YORUM
Umberto Eco

HAYATIN GİZLİ HAZLARI
Theodore Zeldin

HAYATIN KIRILGANLIĞI
William E. Connolly

DEVLET VE HUKUK
Friedrich Engels, Karl Marx

İYİMSER OLMAYAN UMUT
Terry Eagleton

TEKNİK, SERMAYE, MEDYA
Peter Trawny

PROTESTO
Toplumsal Hareketlere Kültürel Bir Giriş
James M. Jasper

SOSYALİZMDE EĞİTİM
KÜBA
Celil Denktaş

HERMENÖTİĞİN KÖKENİ
Kendilik Hakkında – Dartmouth
Konferansları, 1980
Michel Foucault

YAŞAM SANATI
Zygmunt Bauman

LENİN
Farklı Bir Yol
Lars T. Lih

HERMENÖTİK VE SOSYAL BİLİMLER
Anlama'ya Dair Yaklaşımlar
Zygmunt Bauman

LENİN 2017
Hatırlamak, Tekrarlamak ve Kafa Yormak
Vladimir İlyich Lenin , Slavoj Žižek

EKİM
Rus Devriminin Hikâyesi
China Miéville

İçindekiler

Önsöz.....	7
1 Tek Başına Yürüyenlerin Hülyaları	11
2 Birbirine Dolanmış Kimlikler	91
3 <i>Hic et Nunc</i>	155
Sonsöz Yerine	239
Dizin	247

Önsöz

Bu, inançların ve dünya görüşlerinin dinamikleri, her şeyden çok da ruhani değişim sürecinin bir kez harekete geçtikten sonra duraklatılmasının olanaksızlığı üzerine bir kitaptır. Ancak kitabın ana fikri –birkaç kelimeyle özetlemek gerekirse–karşılaşmaların dönüştürücü gücüne odaklanmakta.

Yunanlar, merakı ya da hayreti bilgeliğin başlangıcı ve felsefi tutkunun en derin nedeni olarak görürdü. İnsan, hâlâ feyiz almaya devam ettiği Yunan ilmîni sorgulamaktan kaçınıyor; ancak tarihsel deneyim onların bilgeliğine bir düzeltmenin eklenmesi gerektiğini akla getiriyor. Hayrete düşmek yeterli değil; insan, yeni deneyimler böyle bir durumun sonuçlarının gözden geçirilmesinin gerekli olduğunu ima ettiğinde, bunu nasıl yapacağını da bilmeli. Bu tür bir düzeltme yirminci yüzyılda Avrupalılar

tarafından yapıldı. Avrupalı olmayan medeniyetlerin aynasında kendi suretlerine bakan Avrupalılar, kendi medeniyetlerinin sınırlarını algıladı. Benzer bir biçimde, inançlı kişiler kendilerini inançlı olmayanların başarılarına açtıklarında kendi kısıtlamalarının farkına varır; inançlı olmayanlar ise sayısız tasalı zihnin kaygısını yatıştıran dinlerin becerisine hayret eder.

Bu tür tarihi düşünce hareketleri, biyografik sorunlara dönüştükleri zaman özellikle büyüleyici hale gelir. Bu, benim gibi Katolik bir ailede büyümüş biri için farklı düşünen insanlarla karşılaşır karşılaşmaz gerçekleşti. Dindışı kaynaklardan beslenen insanlara açılmama birlikte, onların hayattaki seçimlerine ne tür bir gücün yön verdiğini merak eder oldum. Bu seçimler, onları benimkilere rahatsız edici derecede benzeyen arayışlara itmişti; ayrıca dini mirasıma güvenimi de sarsmıştı. Uzun yıllar boyu edebiyatla yaşadığım gönül ilişkisi, yeniyetme hayal gücümü yakalayıp ele geçirdi: Öncelikle Witold Gombrowicz'in düşünceleri ve onun ardından da Tadeusz Różewicz, Slawomir Mrozek ve Stanislaw Lem gibi diğerleri.

Bu maceranın kattığı zenginlikle, Loyolalı Ignatius ve onun on altıncı yüzyılda hayat verdiği Cizvit Tarikatı sayesinde çocukluğumun ülkesine döndüm. Sadece diğer dinlerin inananlarına değil ateistlere de saygı duyabilen, açık fikirli bir Katoliklik olduğunu keşfettim. Cizvitler, beni Gombrowicz ve Loyolalı Ignatius'un dünyalarının ille de birbiriyle ters düşmesi gerekmediği konusunda ikna etti; bu ikisi çelişkili bir biçimde birbirini tamamlıyor olabilirdi. Benim deneyiminin pek de yaygın olmadığını, bu deneyimi hâlihazırda sadece bir avuç insanla paylaştığının farkındaydım; ancak bir müddet bunun Tarikat içerisinde yaygın bir deneyim olabileceğine inanmaya devam ettim. İnsanların tutarlı –bu nedenden dolayı da kapalı– bir hayat projesi oluşturmalarına olanak sağlayan verileri seçip hafızalarına almalarının daha çok insanlara özgü bir şey olduğunun tabii ki farkındaydım. Leh Katolikliğini köktendinci hâliyle benimseyen Polonyalı Cizvitlere olan da buydu. Bu nedenle 2005 yılında Tarikat'tan ayrıldım. Şimdi yeni bir dünyanın keşfinin

farklı, alışılmışın dışında bir tür mutluluk sunabileceğini biliyorum. Benim deneyimim bu olacaktı; bu kitap (bölük pörçük de olsa) bu deneyimin bir kayıdır.

Zihnin kapanmasının kaygı ürettiğini ve bu kaygının başkalarını da benzer bir çıkmaza çekerek rahatlama arayışında olduğunu anlamaya başladım. Kaygının paylaşılması, başkalarını boyunduruk altına alma ve kendine tabi kılma arzusuna yol açıyor ve demagojiyi besliyor. Diyaloga açık olmak, demagoji ve manipülasyonun tam karşısında yer alır. Bunu seziyor olsak da her zaman sözcüklere dökemiyoruz. Zygmunt Bauman, beni bu çıkmaz sokaktan dışarı çıkmanın yolları olduğuna ikna eden kişilerden biriydi. Belki de bu nedenle, Bauman'ın metinlerinin bir Cizvit dergisinde yayımlanması benim için yeterli değildi. Daha fazlasını bilmek, yazarı sorguya çekmek istedim. Ümitlerim boşa çıkmadı. Bauman'ın mektuplarından birinde yazdığı üzere:

... alternatifler “bulunan nesnelere”* değildir; alternatiflerin üretilmesi, yaratılması gerekir. Alternatifler kendi başlarına var olmaz, bizim girişimlerimizle ortaya çıkarlar. Alternatifler, şeylerin olduğu gibi kalmalarına izin vermeyi reddetmekle tasarlanır ve o şeyleri değiştirmeye yönelik çabalarımız süresince olgunlaşır. Diyalojik uğraş lehine argümanlar yığıp onun erdemlerini, getirilerini ve yararlarını sıralamak kâfi değil. Bu argümanlar kulağa ne kadar ikna edici gelirse gelsin, eğer hakiki bir diyalogun –bizim reddettiğimiz görüşlere sahip kişilerle (bu tür bir diyalogdan şeytanın kutsal sudan kaçtığı gibi kaçanlar da dahil olmak üzere) kurulan bir diyalogun– gerçekçi bir alternatif olmasını istiyorsak başka bir şeye daha ihtiyacımız var. Bu “başka bir şey” kesinlikle ehemmiyetsiz bir şey değil: Dünyada var olma şeklimizin gözden geçirilmesinden ve nevi şahsına münhasır bir kültürel devrimden aşağı kalır yanı yok.

Bu tür bir kültürel devrim –kısmen senin ve benim çabalarımızın verdiği ilhamla– gözlerimizin önünde gerçekleşiyor. Ayrıca sohbetlerimizin bu ikinci cildi için sana teşekkür ediyorum.

* Buradaki “bulunan nesnelere” [found object] ifadesi; hâlihazırda mevcut olan anlamında kullanılmıştır. (y.h.n.)

Dünyaya ve Kendimize Dair

rum. Karşılaşma ve diyalogun yararlarından biri de bu ve tam da bu nedenle, karşılaşma ve diyalogun bizi nereye götüreceğini önceden bilemesek de ikisi de girdiğimiz zahmete değer.

Stanislaw Obirek

Tek Başına Yürüyenlerin Hülyaları

Zygmunt Bauman - *Unde malum* –kötülüğün kaynağı nedir? Ağ örmekte usta yılanın baştan çıkardığı Havva'nın, Âdem'i (kendisinin ağ örme iştahına dair neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz) iyiliği ve kötülüğü bilme ağacının meyvesini tatması için kışkırtıp insanlık tarihini başlatmasından beri erkek ve kız kardeşlerimizin başına musallat olmuş soru budur.

Bu aslında *insana* dair bir öyküydü (hâlâ öyle ve umalım ki daha uzun bir süre de öyle kalsın); bütün şeyler ve eylemlerdeki iyilik ve kötülük imkânının farkındalığı içinde yaşandığı sürece de insana dair bir öykü olmaya devam ediyor ve gelecekte de devam edecek. İyilik ve kötülüğün farkındalığı, her daim bir

seçim farkındalığı oldu ve öyle kalmaya devam ediyor. Şeylerin ve edimlerin her zaman olageldikleri gibi olmak zorunda olmadıklarına, daha farklı olabileceklerine dair bir farkındalık bu. Dolayısıyla yaşantımız ve hareket etme biçimimizin geçmişte, şimdide ve gelecekte niyetlendiğimiz suretinden daha farklı olabileceğine dair de bir farkındalık. Sonuç olarak iyiye ve kötüye ilişkin farkındalık seçeneklerin farkındalığı demek.

Seçeneklere dair farkındalık, seçme zorunluluğunun farkındalığı anlamına geliyor. Bu zorunluluğun farkındalığı da özgürlük bilinci demek. Ayrıca özgürlük bilinci seçme sorumluluğuna ilişkin bir bilinç demek. Ve sorumluluk bilinci de bizleri insan kılan şeydir.

Âdem ve Havva'nın soyundan gelenler, yasak meyveden alınan o uğursuz ısırdıktan beri özgürler. Şeylerin olduğundan daha farklı olabileceğine, daha farklı davranabileceklerine –yani daha farklı seçimler yapabileceklerine– dair bilinçli oldukları için özgür olmayı bırakamazlar.

Üstelik bilirler ki seçme özgürlüklerinin ta kendisi olan iyilik ve kötülük arasındaki farka ilişkin farkındalıkları, onları söz konusu seçimden sorumlu kılar. Seçme özgürlüğü, kendi sonuçlarına yönelik sorumluluğu beraberinde getirir. Özgür olmak, kişinin seçimlerinden sorumlu olması demektir. Seçim ise –bildiğimiz ve unutamayacağımız üzere– iyilik ve kötülük, daha iyi ya da iyinin kötüsü veyahut da daha kötü ve kötünün iyisi arasındaki bir seçimdir. Bu nedenle sorumluluk ve özgürlük Siyam ikizleri gibidir; en becerikli cerrahların bile birini diğerinden ayırması mümkün değildir. Sorumluluk özgürlükle birlikte gelir ve özgürlük devam ettiği müddetçe sorumluluk da devam eder.

Unde malum sorusunun ıstırabı, son kertede devredilemez sorumluluğun yarattığı ıstıraptır. Özgür bir kişinin, özgürlüğü için ödemesi gereken bedeldir bu ve ancak özgürlükle birlikte ortadan kaldırılabilir. Ancak iyilik ve kötülük arasındaki farka ilişkin o mutlu cehalet durumuna geri dönmek (mutluluğun farkında olmamanın mutluluğu!), Âdem ve Havva'nın soyuna

-bildiğimiz üzere- kati olarak yasaklanmıştır. Bir kez kazanıldığında bir daha hiç unutulmayan iyi ve kötü arasındaki farkın farkındalığı ve ideal mutluluğun kapıları, her şeyden öte bir meleğin alev almış kılıcı olan Hamale-i Arş tarafından korunur. Ancak bu farkındalığı unutmak ve/ya onun iyi ya da kötü ama sonsuz eşlikçisi olan sorumluluğu da bu farkındalıkla beraber gözden çıkarmak bizlere esareti çağırıştırıyor. Özgürlüğü tatmış biri ondan mahrum bırakıldığında, cehennemin sülfür dolu, yakıcı kazanlarına atılmış gibi hissedecektir kendisini. Özetleyecek olursak, cennetin mutluluğuna geri dönüş bizlere kati biçimde yasaklanmıştır. Aramızdan bazıları kimi zaman o mutluluğa geri dönmenin hayalini kurabilir, ama bunu sadece dönmenin mesuliyetini üstlenerek yapabiliriz (er geç farkına varacağımız üzere -ne yazık ki çoğunlukla iş işten geçtiğinde).

Ne diyebilirim ki? Omuzlarınızda sorumluluğun ağırlığıyla hayatınızı sürdürmek zor; sorumluluğun yükü omuzlarınıza biniyor ve hareketlerinizi kısıtlıyor. Sorumluluk, sizi en ateşli dileklerinizi gerçekleştirmekten bile alıkoyabilir ve eğer bunu beceremezse, siz teslim bayrağını çekene kadar omuzlarınızdaki yükü ağırlaştırmaya devam eder. Sorumluluktan kaçış yoktur; üstelik sorumluluk, hakikat arayışı söz konusu olduğunda dört dörtlük, en bilgili ve kılı kırk yaran yüksek mahkeme yargıçlarından bile daha titiz, ayrıca verdiği hükümlerde de o yargıçlardan daha acımasızdır. Dünyevi mahkemelere başkanlık eden yargıçlar masum olduğunuza ikna edilebilir ve kimi zaman sizi aklamaları için rüşvet bile alabilirler ama farkına vardığınız andan itibaren sorumluluğunuzun yanı başına konuşlanmış olan bilincinizi -zihniniz ve kalbinizdeki o yorulmak nedir bilmeyen polis memurunu- en ikna edici savlar ya da en dolgun rüşvetler bile yerinden kıpırdatamaz. Bilinciniz kestirmez, gözlerini bir anlığına da olsa kapamaz ya da bakışlarını başka yöne çevirmez... İnsanlar naif ya da yozlaşmış olabilirler, ama ahlak öyle değildir.

Sevgili Staszek, "bilimsel" bir kanıtım olmasa da ikimizin de *unde malum* sorusuna karşı hissettiğimiz süregiden büyülenmenin ve bu soruya kesin bir yanıt bulmaktaki beceriksizliğimizin,

son tahlilde yukarıda özetlenen şartlara direncimizden ve karşı çıkışımızdan kaynaklandığını düşünmeden edemiyorum. Bu şartlar ister apaçık ister üstü kapalı, ister kasıtlı ister kasıtsız, ister bilinçli ya da bilinçaltı bir şekilde olsun, bizim mutlağın ve dolayısıyla istisnasız, ahlaki sorumluluğun devredilemez oluşuna yönelik uzlaşmaya yanaşmayan bir tutumumuz var. Sözü uzatan bahaneler, hile ve üçkâğıt işe yaramaz oldukları kadar yaygınlar da. Bunlar bizleri dinleyenlerin aklını çelebiler (özellikle de kendimizi, akıllarının bu şekilde çelinmesine hem istekli hem de minnettar olan, bizimle benzer düşünen ve benzer duyguları paylaşan muhataplarla çevrelemeye meyilli olduğumuz düşünülürse); ama içimizdeki polis memuru bunlara asla kanmaz. O yüzden bir şeylere daha ihtiyaç duyarız. Örneğin filozoflar, malumat ve aura sahibi bilgiler ya da karizmatik demagoglar.

Bazı filozoflar ve özellikle de en son araştırmalarıyla onların yardımına koşmuş olan biyogenetikçiler, biyokimyagerler ya da biyopsikologlar gibi insanlar kötülüğün kaynağını insani seçimlere tabi olan alanın dışında –“Doğa işte, aptal!” ortak bayrağı altında– arıyor. Bizleri kötülük yapabilmeye muktedir kılan ve belirli şartlar altında kötülüğe başvurmamızı sağlayan şeyin doğa olduğunu öne sürüyorlar. Ancak kötülüğe başvuran “biz” miyiz gerçekten? Her ne kadar biz zamirini özgür irade yanılısamıza yaslanarak hayal mahsulü terimlerden arındırılmış –dolayısıyla bilimsel olarak doğru– bir gündelik dilde kullanıyor olsak da aslında söylememiz gereken bu yetinin sinir sistemimizde gerçekleşen ve “bizim” üzerinde kontrol sahibi olmadığımız biyokimyasal süreçlerce harekete geçirildiğidir. Söz konusu bu süreçler incelenebilir, belgelenebilir, detaylı bir biçimde betimlenebilir, hatta matematiksel formüllere bile dökülebilir; ancak bu süreçlerin değiştirilmesi ya da engellenmesi, en azından hâlihazırdaki bilgi ve teknoloji düzeyi düşünüldüğünde, mümkün değildir. Bir başka deyişle, elden bir şey gelmez.

Radikal bir ifade değişikliğinin bile kıramadığı bu türden bir akıl yürütmenin sürekliliği seni de etkilemiyor mu? Kötülüğün esas sorumlusu ister şeytan ister biyokimyasal süreçler olsun,

sonuçta birbirine çarpıcı biçimde benzeyen çıkarımlar yapılır. Kötülüğün şu ana kadar sehven insan iradesine atfedilmiş suçunu, insan seçiminden azade olan insan dışı etmenlere atmak mümkün (işin doğrusunu söylemek gerekirse gerekli). Şu bir gerçek ki bu tür bir sorgulamanın ardındaki niyet ve bu niyetin sonuçlarının içerdiği mesaj, aslında bu ifade değişikliğinden faydalandı. Ne de olsa şeytanı ikna etmeye çalışmak, zekâyla alt etmek ya da üzerine kutsal su serperek uzaklaştırmak mümkündü; hatta şeytan kimi zaman edimleri için müritlerinden imzalı izin istemek zorunda bile kalırdı. Sınırların ve biyokimyasal süreçlerin sebep olduklarıyla başa çıkmak içinse bu tür yöntemler –en azından şu an için– mevcut değil.

Demagoglar, filozoflar ve biyopsikologlara nazaran daha pratik ve son tahlilde muhtemelen daha etkililer; en azından bu etkililik düzeyini, söyledikleri şeylere hevesle kulak kesilen ve muharebede savaşanların saflarına katılmak için koşturan acemi erlerin sayısıyla ölçecek olursak... Filozofların düşüncelerini didikleyecek insan sayısı pek de fazla değil. Hele biyokimyacıların neden bahsettiğini anlayabilecek insan sayısı daha da az. Herhalükârdâ, filozoflar da biyokimyagerler de bilgiye susamış ve daha derinlikli bir anlayışı arzulayan bir avuç insana hitaben konuşurlar.

Demagogların filozoflar ya da biyokimyagerlere kıyasla üstünlüğünden bahsederken, bilgiye susamış bir avuç insana değil de onlar dışındaki herkese yüzünü çeviren siyasetçileri kastediyorum. Bu siyasetçilerin ümit ettikleri şey, savundukları davanın çıkarı doğrultusunda hitap ettikleri insanların cehalet ve acizliklerine yaslanarak onların akıl karışıklığı, korku ve endişelerini istismar etmek.

Demagoglar incelikli ve karmaşık savlarla ilgilenmez. Onlar yolu kısaltır, kestirmeden gider, şahdamarı hedefler. Doğrudan, meselenin can alıcı noktasına gelirler; çünkü meselenin can alıcı noktası, hatırlatayım, kişinin kendi sorumluluğunun dayanılmaz yükünü taşımasının eziyetidir. Omuzlarında bu yükü taşıyanlara, sırtladıkları bu yükün onlardan alınacağı vaadinden daha iyi

bir devşirme sloganı ile yaklaşamaz: Sorumluluğu müşterek kılma ya da bu sorumlulukla daha iyi başa çıkacağını vaat eden birine onu kırılmaz, korunaklı bir kutunun güvenliğinde kilit altında tutması ya da bir rehin dükkânında bozdururvermesi için devretme daveti. Bu ve benzeri önerilerin ortak bir özelliği var; hepsi de kişisel sorumluluk ıstırabına son vermeyi vaat eder. “Bana güven, iktidar ver bana, dediklerimi dinle, sana söylediklerimi yap; böylece dışlanma ve itaatsiz addedilme endişesi ve korkusundan kurtulacaksın. Hiç kimse seni bir şeyleri yeterince yapmadığın ya da gereğinden fazla yaptığın için azarlamayacak. Hiç kimse sana çıkmayacak, seni aşağılayamayacak, senin üzerinde tahakküm kurmayacak ya da seni gücendirmeyecek. Şu andan itibaren senin –evet, sen buradaki ve sen ikinci sıradaki ve sen pencere kenarındaki ve emirlerime riayet eden her biriniz– yapacağın şeyler için bütün sorumluluğu omuzlarımda ben taşıyacağım.” Söylev çeken kişi bazen bir ulak ya da elçi kılığına bürünerek kendi adına konuşmak yerine, daha çok “Dava” adına konuşup emir ve itaat meselelerini de es geçmiş olacak. Bu kişi, muhtemelen “ben” yerine “biz” zamirini kullanmayı tercih edecek ve her emri beraber ayakta durur ve beraber düşeriz düsturuyla pekiştirecek. Ancak ortaya çıkan etki aynıdır: Günahkâr herhangi bir eylem ya da ihlalden –söz konusu eylemler söylev çeken kişinin (bazı durumlarda) emirlerinin sonucu ya da (diğer durumlarda) haklı davanın talepleri olmak koşuluyla– *a priori* bir biçimde aklanma teklifi.

Bu baştan çıkarıcı, reddetmesi oldukça güç bir teklif –neredeysen hiçbir kötü edim için herhangi bir sorumluluk hayaletinin yakamıza yapışmadığı cennetten bir görüntü gibi. Özellikle de başkalarına zarar vermekten kaçınmanın kendilerine hiç de fayda sağlamadığını deneyimleri yoluyla öğrenmiş, saygın ve tatmin edici bir hayat edinme tarifi için aldığı ahlaki sorumluluğun hayal kırıklığına uğramış pek çok kişi için görmezden gelmesi daha da zor bir teklif.